

การตอบสนองทางสรีรวิทยา ต่อความเครียด

อ.ดร.เฉลิมสิริ เทพพิทักษ์

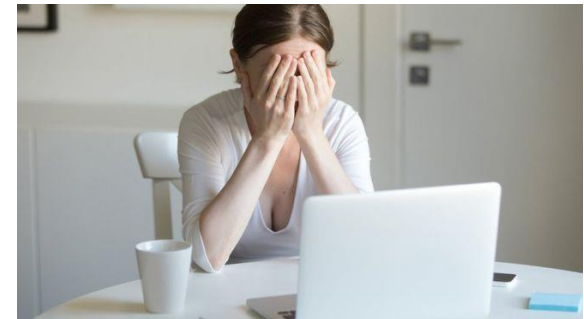
สาขาวิชาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย

สำนักวิชาสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

E-mail: clthep2559@gmail.com โทร. 097-342-0593

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ นักศึกษาอธิบายความหมายของความเครียดและประเภทของความเครียดได้อย่างถูกต้อง
2. เพื่อให้ นักศึกษาอธิบายการตอบสนองต่อความเครียดได้อย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้ นักศึกษาอธิบายวิธีการตรวจวัดการตอบสนองทางสรีรวิทยาต่อความเครียดโดยวิธีวัดแบบต่างๆ และนำไปประยุกต์ใช้ได้

ความหมายของความเครียด (stress)

- **Hans Selye** “ความเครียดเป็นกลุ่มอาการตอบสนองของร่างกายที่เกิดขึ้นอย่างไม่จำเพาะเจาะจงต่อสิ่งที่มาคุกคามหรืออันตราย โดยสิ่งนั้นมีสาเหตุหรือผลมาจากสิ่งที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ก็ตาม”
- **ความเครียด คือการตอบสนองทางสรีรวิทยา (physiological) และทางจิตวิทยา (psychological) ต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญหรือสิ่งที่ไม่คาดคิดในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดได้จากปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในร่างกาย**

การตอบสนองของอารมณ์ต่อสิ่งเร้า

ความต้องการ

ตอบสนอง

ไม่ได้รับการตอบสนอง

พอใจ

เกิดความขัดแย้ง คับข้องใจ

กังวล

ความเครียดและความล่า

กลไกทางจิต

สำเร็จ ไม่มีอาการ

ไม่สำเร็จ อาการกังวลเครียดเด่นชัด

ตัวก่อความเครียด (Stressor)

1. ความเครียดทางกาย เกิดจากตัวกระตุ้นที่กระทำต่อร่างกายทั้งทางกายภาพและเกิดจากความต้องการของร่างกายเอง

2. ความเครียดทางสังคม หรือ จิตใจ เกิดจากเรื่องราวที่มากกระทบจิตใจ ทำให้เกิดความทุกข์ทรมานทางใจ

ความเครียดในการทำงาน (Work-related stress)

หมายถึง “การตอบสนองของบุคคลต่อภาวะคุกคาม
เนื่องจากปัจจัยต่างๆจากงาน อันเป็นผลทำให้เกิด
ความรู้สึกที่ไม่ดีต่องาน เกิดความวิตกกังวล สับสน มี
ความยุ่งยากในการตัดสินใจ และทำให้สุขภาพตลอดจน
ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแย่งลง”

สาเหตุของความเครียดจากการทำงาน

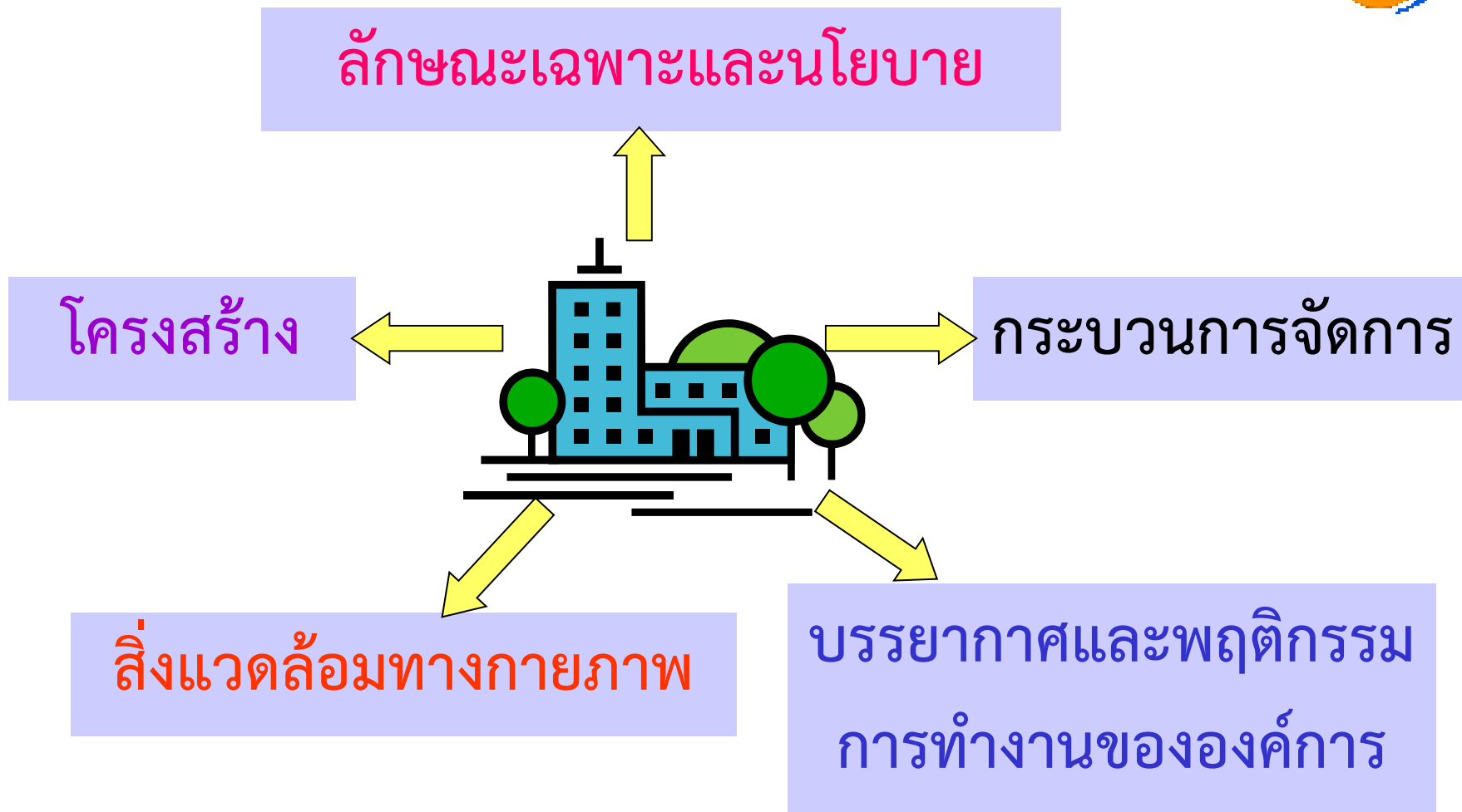
- จากสิ่งแวดล้อมภายนอกองค์กร
- จากสิ่งแวดล้อมภายในองค์กร
- จากตัวเอง
- จากผู้อื่น

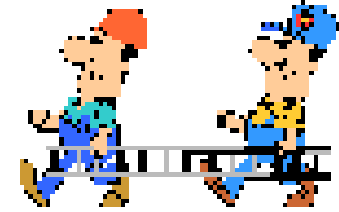

2. จากสิ่งแวดล้อมภายในองค์กร

3. จากตัวเอง

3.1 สำหรับผู้ปฏิบัติงาน

สาเหตุภายใน

สาเหตุทางร่างกาย

สาเหตุทางจิตใจ

สาเหตุทางบุคลิกภาพ

ความแตกต่างทางเพศ วัย อาชีพ

ความแตกต่างระหว่างบุคคล

สาเหตุภายนอก

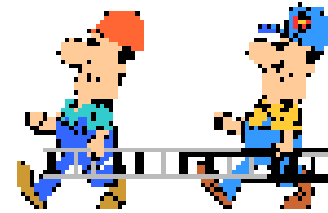
การเปลี่ยนแปลงในชีวิต

ภาระหน้าที่ในงาน

ภาวะเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

3. จากตัวเอง

3.2 สำหรับผู้บริหาร

- ภายในตัวผู้บริหารเอง
- สภาพหน่วยงาน สภาพแวดล้อม ลักษณะงาน
- ผู้คนแวดล้อม
- เป้าหมายของผู้บริหารและเป้าหมายขององค์กร

4. จากผู้อื่น

- ครอบครัว
- เพื่อนร่วมงาน
- กลุ่มทำงาน
- ผู้บังคับบัญชา

สาเหตุทางบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพแบบ A

- ชอบแข่งขันต้องการเอาชนะ
- เร่งรีบ ไม่อดทน
- นึกถึงตัวเลข กำไร-ขาดทุน

บุคลิกภาพแบบ B

- มั่นคง มั่นใจในตัวเอง
- ผ่อนคลายมากกว่า
- มองภาพรวม สนใจกระบวนการมากกว่าตัวเลข
- ต้องการประสบความสำเร็จในชีวิต

ประเภทของความเครียด

1) ความเครียดเฉียบพลัน (acute stress)

- เกิดขึ้นกระทันหัน เช่น การตกใจจากเสียงดัง ร่างกายพบสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ได้แก่ ความร้อน ความเย็น
- ความเครียดประเภทนี้ร่างกายจะค่อยๆ ปรับให้เข้าสู่ภาวะปกติได้เอง ซึ่งเป็นการรักษาดุลยภาพ (homeostasis) ของร่างกายมนุษย์ให้อยู่ในภาวะปกติ

ประเภทของความเครียด

2) ความเครียดเรื้อรัง (chronic stress)

- เป็นความเครียดที่สะสมเป็นระยะเวลานาน เช่น ปัญหาในครอบครัว ปัญหาในการทำงาน
- ขจัดออกได้ยากหากปล่อยทิ้งไว้นานมักจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เนื่องจากร่างกายไม่สามารถรักษาคุณภาพให้อยู่ในภาวะปกติเองได้ รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์และบุคลิกภาพ
- หากเป็นมากต้องเข้าพบนักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์เพื่อขอคำปรึกษา

สาเหตุของความเครียด

สามารถแบ่งได้ 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่

1) **ด้านร่างกาย** เช่น การเจ็บป่วยเรื้อรัง หรือการเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ

2) **ด้านจิตใจ** เช่น ความกลัวต่อสิ่งต่างๆ ความวิตกกังวล ความรู้สึกผิด

3) **ด้านสังคม** เช่น ปัญหาการปรับตัวในสังคมใหม่ ความขัดแย้งในครอบครัว การเปลี่ยนงาน

สิ่งที่ทำให้เกิดความเครียด (Stressor)

ลักษณะทางจิตใจบางอย่างที่ทำให้เกิดความเครียด (Some Major Physical Stressor)

1. ความกดดัน (Pressure Situations)
2. ความเบื่อหน่าย (Boredom Situations)
3. ความเจ็บปวดรวดร้าว (Trauma Situations)
4. ความขัดแย้ง (Confliction Situations)
5. การเปลี่ยนแปลง (Change)

การจัดอันดับเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเครียด 15 อันดับแรก

1	การเสียชีวิตของคู่รัก	100
2	การหย่าร้าง	73
3	ครอบครัวแยกกันอยู่	65
4	การถูกจำคุก	63
5	การเสียชีวิตของสมาชิกครอบครัวที่ใกล้ชิด	63
6	การได้รับบาดเจ็บหรือเจ็บป่วย	53
7	การแต่งงาน	50
8	ถูกไล่ออก	47
9	ครอบครัวกลับคืนดีกัน	45
10	การออกจากงาน	45
11	สุขภาพของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนไป	44
12	การตั้งครรภ์	40
13	อุปสรรคเรื่องเพศ	39
14	การมีสมาชิกใหม่ในครอบครัว	39
15	การปรับตัวใหม่ของธุรกิจ	39

กลไกการตอบสนองต่อความเครียดทางสรีรวิทยา

- เมื่อมีความเครียดไม่ว่าจะเป็นความเครียดเฉียบพลันหรือความเครียดเรื้อรังเกิดขึ้น จะส่งผลให้ร่างกายมีการตอบสนองต่อความเครียดทางสรีรวิทยา (physiological stress response) ในแบบต่างๆ
- กลไกการตอบสนองนี้ถูกควบคุมโดยระบบประสาทอัตโนมัติ (autonomic nervous system) และฮอร์โมนจากต่อมไร้ท่อ (Endocrine gland hormone)

การตอบสนองต่อความเครียด (stress response)

1. ระยะเตรียมพร้อม (alarm stage)

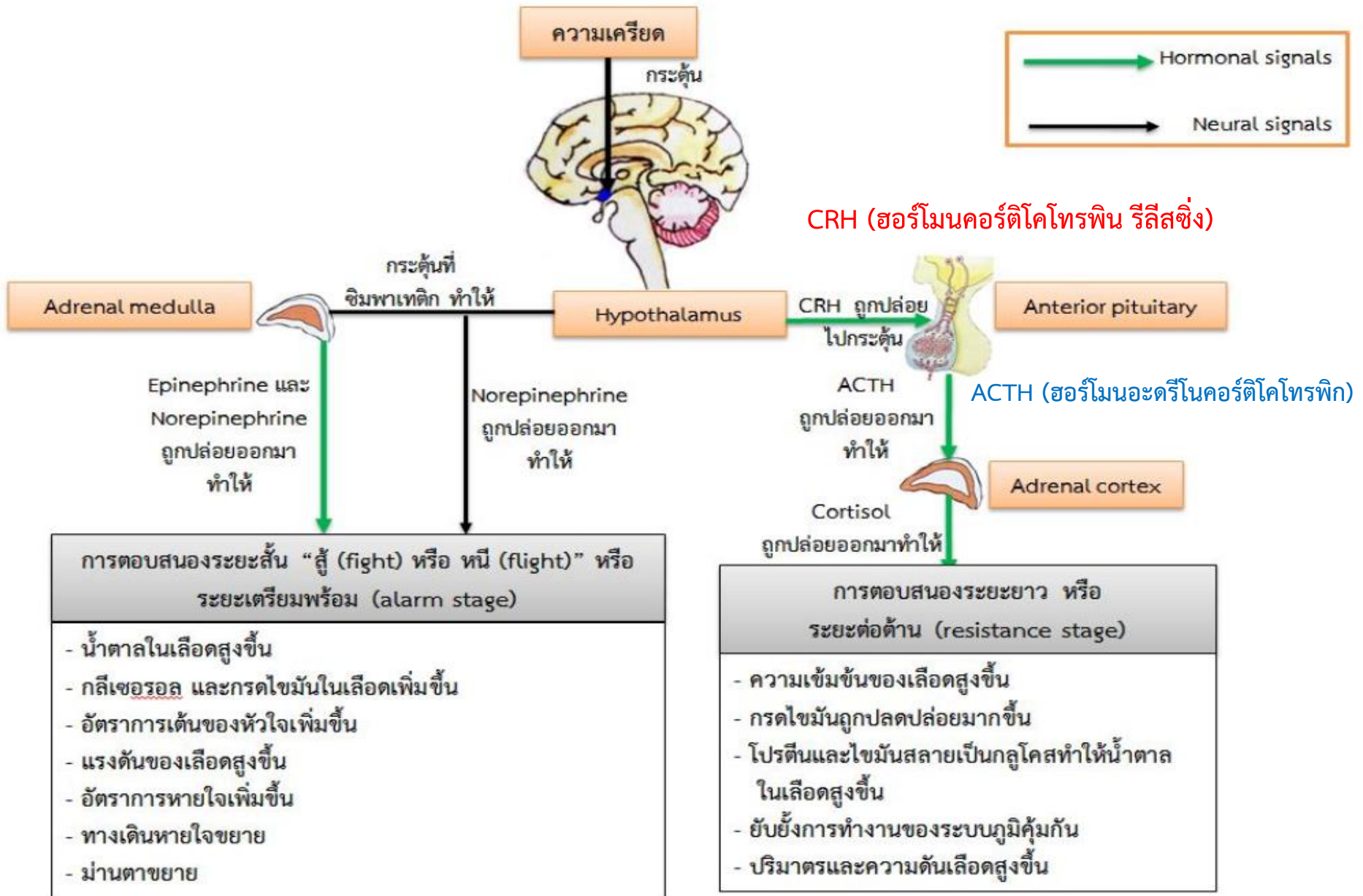
- ร่างกายรับรู้ถึงอันตรายและเตรียมพร้อมที่จะจัดการกับอันตรายแบบอัตโนมัติ
- ทำให้ร่างกายเกิดอาการที่เรียกว่า “สู้ หรือ หนี (fight or flight)” ซึ่งควบคุมด้วยฮอร์โมนจากต่อมไร้ท่อและระบบประสาท

2. ระยะต่อต้าน (resistance stage)

ร่างกายจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยาเพื่อพยายามต่อต้านกับความเครียดเพื่อให้ร่างกายอยู่ในภาวะสมดุล

3. ขั้นหยุดการทำงาน (exhaustion stage)

- การปรับสมดุลในขั้นตอนที่ 2 ไม่สามารถทำให้ร่างกายรักษาภาวะสมดุลได้
- ระบบต่างๆในร่างกายจะทำงานหนักอาจทำให้เกิดการเจ็บป่วยหรือมีการพัฒนาไปสู่โรคซึมเศร้าได้

ภาพที่ 1 กลไกการตอบสนองต่อความเครียดทางสรีรวิทยา

กลไกการตอบสนองต่อความเครียดทางสรีรวิทยา

- เมื่อเกิดความเครียดขึ้น สมอส่วนไฮโปทาลามัสจะกระตุ้นประสาทซิมพาเทติกทำให้ต่อมหมวกไตส่วนใน (adrenal medulla) หลั่งเอพิเนฟริน (epinephrine) และนอร์เอพิเนฟริน (norepinephrine) ออกมา ทั้งนี้ปลายเส้นใยประสาทซิมพาเทติกเองยังหลั่งนอร์เอพิเนฟรินด้วย
- ทำให้ร่างกายเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น หายใจเร็วขึ้น ม่านตาขยาย อัตราการเต้นของหัวใจเพิ่มขึ้น แรงดันเลือดสูงขึ้น เลือดไปเลี้ยงที่กล้ามเนื้อลายมากขึ้น เป็นการเตรียมร่างกายให้พร้อมที่จะสู้หรือหนี

หากความเครียดนั้นเกิดสะสมอยู่เป็นระยะเวลานาน

- สมอ ง ส่วนไฮโปทาลามัสจะหลั่งฮอร์โมนคอร์ติโคโทรปิน รีลีสซิง (corticotropin-releasing hormone (CRH)) ไปกระตุ้นต่อมใต้สมองส่วนหน้าให้หลั่งฮอร์โมนอะดรีโนคอร์ติโคโทรฟิก (adrenocorticotrophic hormone (ACTH))ออกมา โดยฮอร์โมนนี้จะกระตุ้นต่อมหมวกไตส่วนนอก (adrenal cortex) ให้หลั่งคอร์ติซอล (cortisol) เพิ่มขึ้น
- ส่งผลให้ร่างกายค่อยๆ ปรับตัวเพื่อรักษาสภาพของร่างกายให้เป็นปกติโดยต่อต้านต่อความเครียด ส่งผลให้ร่างกายเปลี่ยนแปลง เช่น มีความดันเลือดสูงขึ้น กรดอะมิโนในเลือดมีความเข้มข้นมากขึ้น ร่างกายปล่อยกรดไขมันเพิ่มขึ้น สร้างกลูโคสจากสารที่ไม่ใช่กลุ่มคาร์โบไฮเดรตเพิ่มขึ้น ภูมิคุ้มกันในร่างกายลดลงจึงเจ็บป่วยได้ง่าย และหากมีคอร์ติซอลในปริมาณมากจะทำให้เพิ่มความเสี่ยงต่อภาวะหลอดเลือดตีบ และเกิดแผลในทางเดินอาหารหรือโรคอื่นๆ ได้

ผลกระทบของความเครียด

ส่งผล 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านร่างกาย

- ทำให้ความดันเลือดสูง หลอดเลือดตีบหรืออุดตัน เกิดการหลั่งกรด HCl ในกระเพาะอาหารมากกว่าปกติ เกิดโรคต่างๆ ได้ง่าย
- หากความเครียดสะสมเป็นระยะเวลานาน จะทำให้สุขภาพแยกลง เนื่องจากคอร์ติซอลที่หลั่งออกมาปริมาณมาก ซึ่งคนที่มีโรคประจำตัวเช่น เบาหวาน ฮอร์โมนนี้จะกระตุ้นให้ระดับน้ำตาลในเลือดสูงขึ้นผิดปกติ อาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้

การแสดงออกของความเครียดทางร่างกาย

สัญญาณ ทางร่างกาย

ลักษณะที่แสดงออก

กััดเล็บ, กำหมัด, ขบกราม เคาะนิ้ว
ขบฟัน หลังโก่ง แคะสิ่ว เล็บ เขย่าขา
เอามือแตะผม หอบหืด ปวดหลัง
อาหารไม่ย่อย ปวดหัวข้างเดียว
ผิวหนังผิตกติ

ความผิดปกติทางกาย

หัวใจเต้นแรงและเร็วขึ้น   หายใจเร็วแต่ตื้นๆ

ความดันโลหิตสูงขึ้น

ใช้พลังงานเพิ่มขึ้น   เพลีย   ปวดศีรษะ   ไมเกรน

เบื่ออาหาร   กินมาก   ท้องอืดเพื่อ   อาหารไม่ย่อย

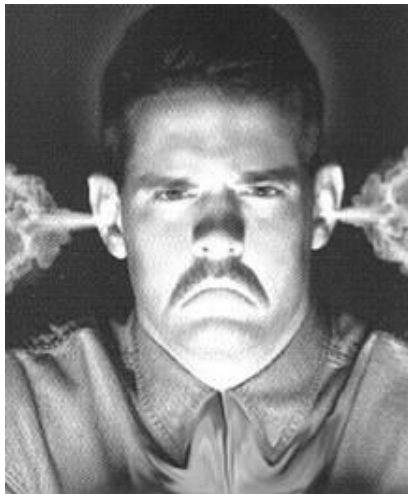
ผิวหนังเป็นผื่น   แพ้อากาศ

ประจำเดือนมาไม่ปกติเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ

กัตขากรรไกร   ขมวดคิ้ว   ตึงต้นคอ   หูไวตาไวขึ้น

การแสดงออกของความเครียดทางอารมณ์

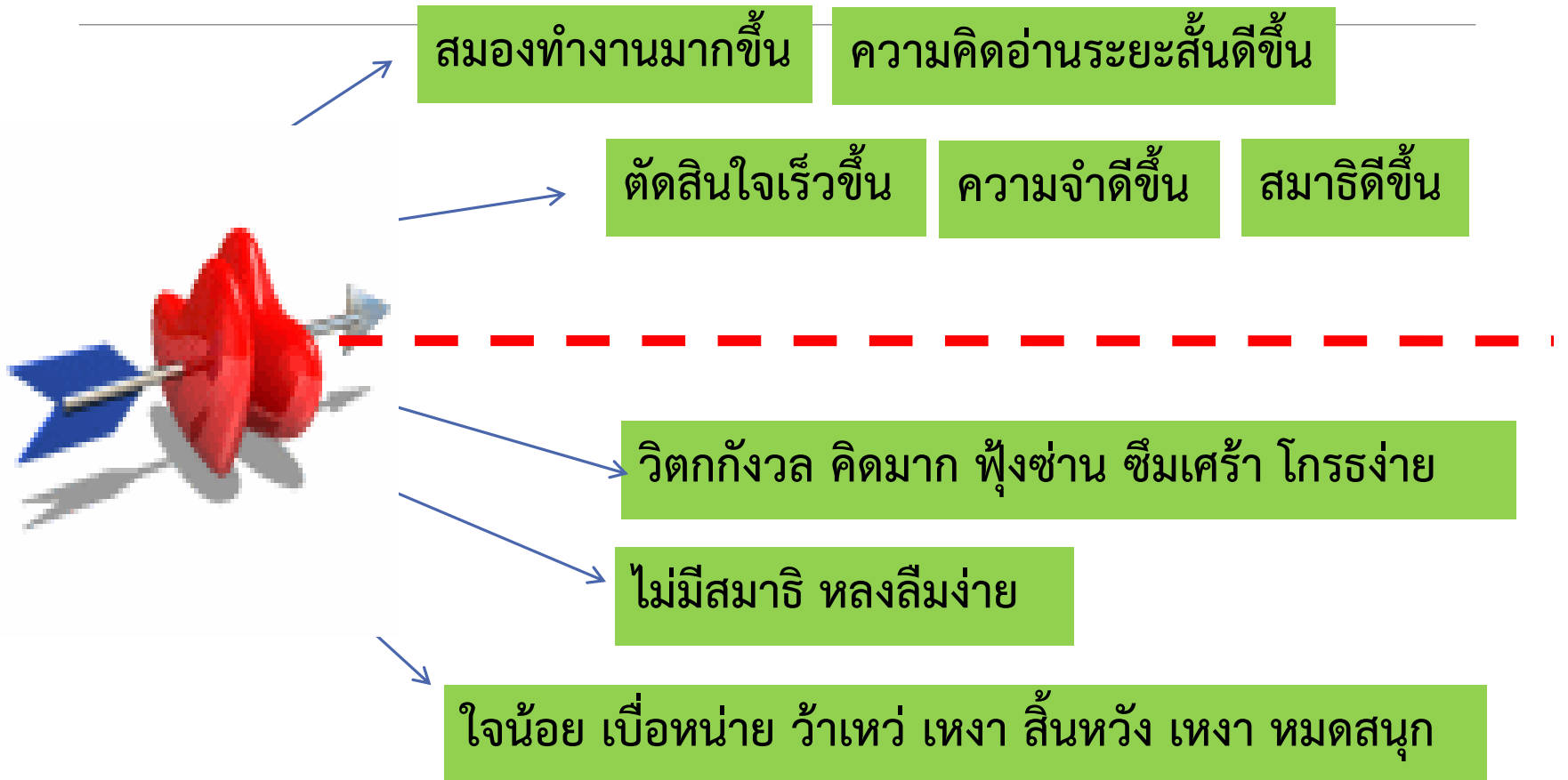
สัญญาณ ทางอารมณ์

ลักษณะที่แสดงออก

- กังวล, หดหู่, ไม่สมหวัง โกรธง่าย
- เขม่นหรือขวางผู้อื่นจนเป็นนิสัย
- ช่วยตัวเองไม่ได้ สิ้นหวัง
- ขาดความอดทน
- กระสับกระส่าย อยู่ไม่ติดที่

ความผิดปกติทางจิตใจ

การแสดงออกของความเครียดทางพฤติกรรม

สัญญาณ

ลักษณะที่แสดงออก

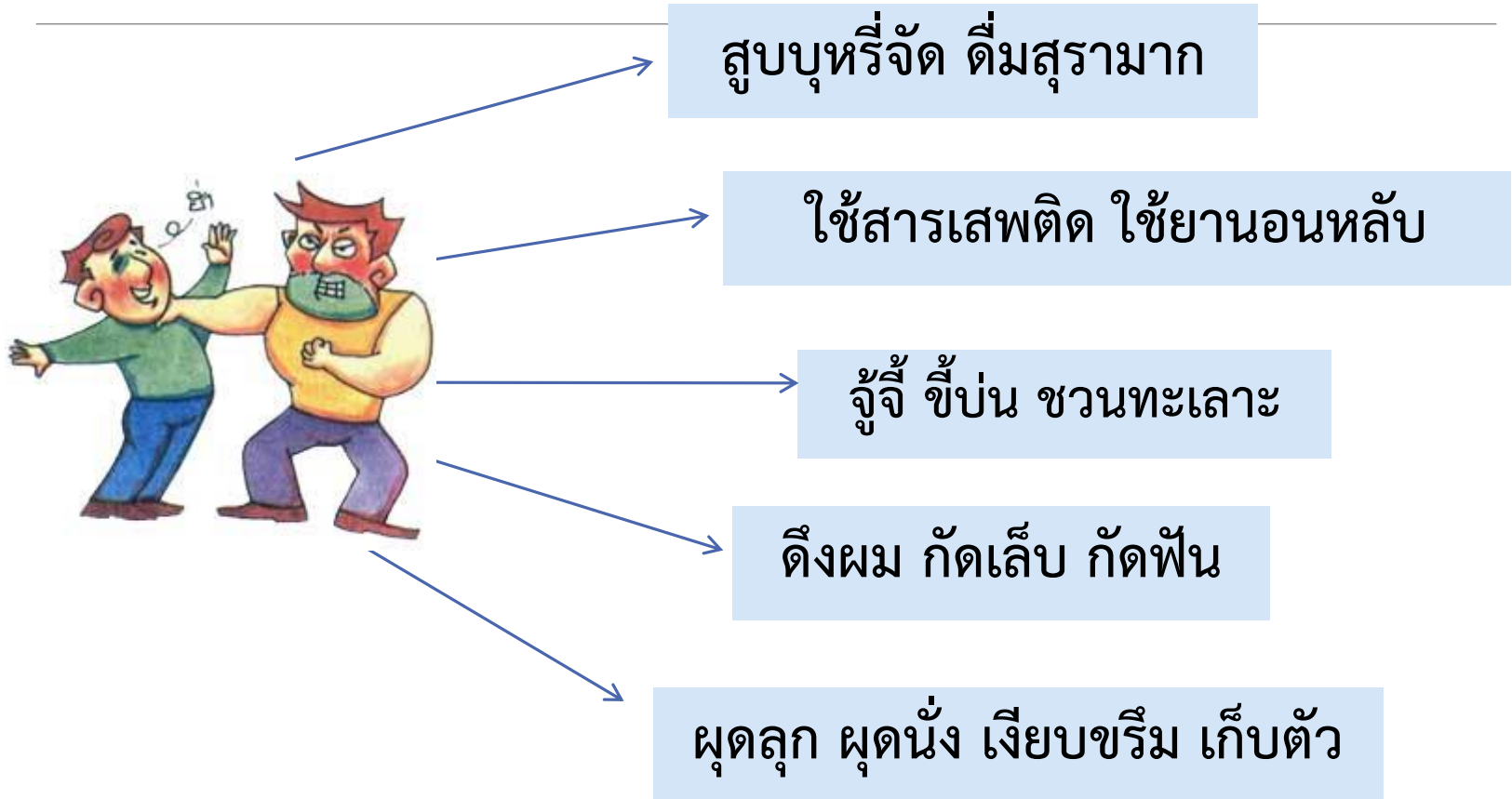
ทางพฤติกรรม

A BIG SWEET KISS

ก้าวร้าว นอนได้ไม่เต็มที่ ทำหลาย
อย่างในเวลาเดียวกัน ลุแก่วิเศษ
ทำงานไม่เสร็จ แสดงกริยาอาการ
ที่เกินสมควร, พุดเร็วหรือดั่ง
เกินไป

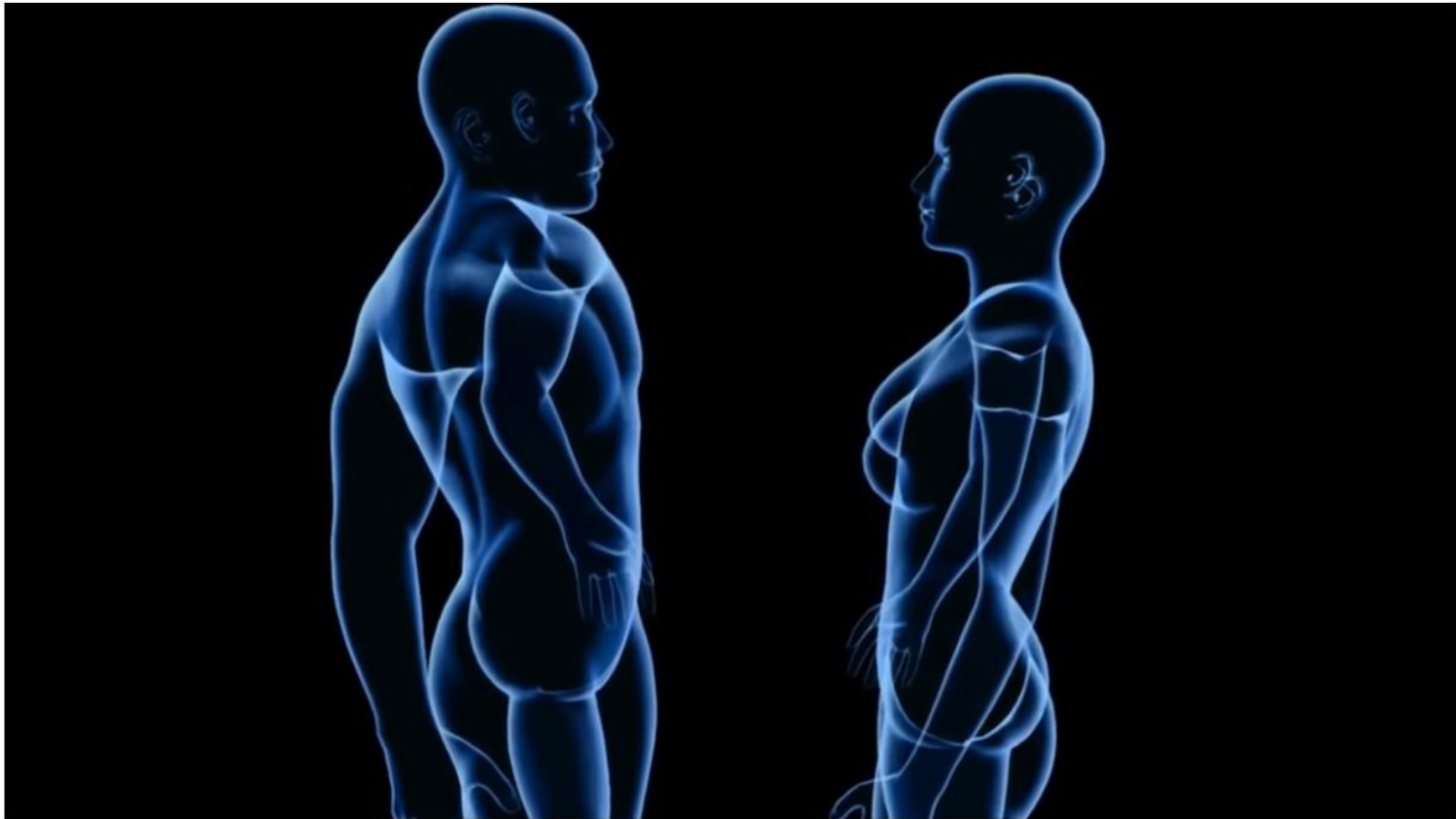
ความผิดปกติทางพฤติกรรม

<https://www.youtube.com/watch?v=1B0PGFnYnv4>

ค้นหา

Long Term Effects of Stress on Your Body

การดู 275,352 ครั้ง

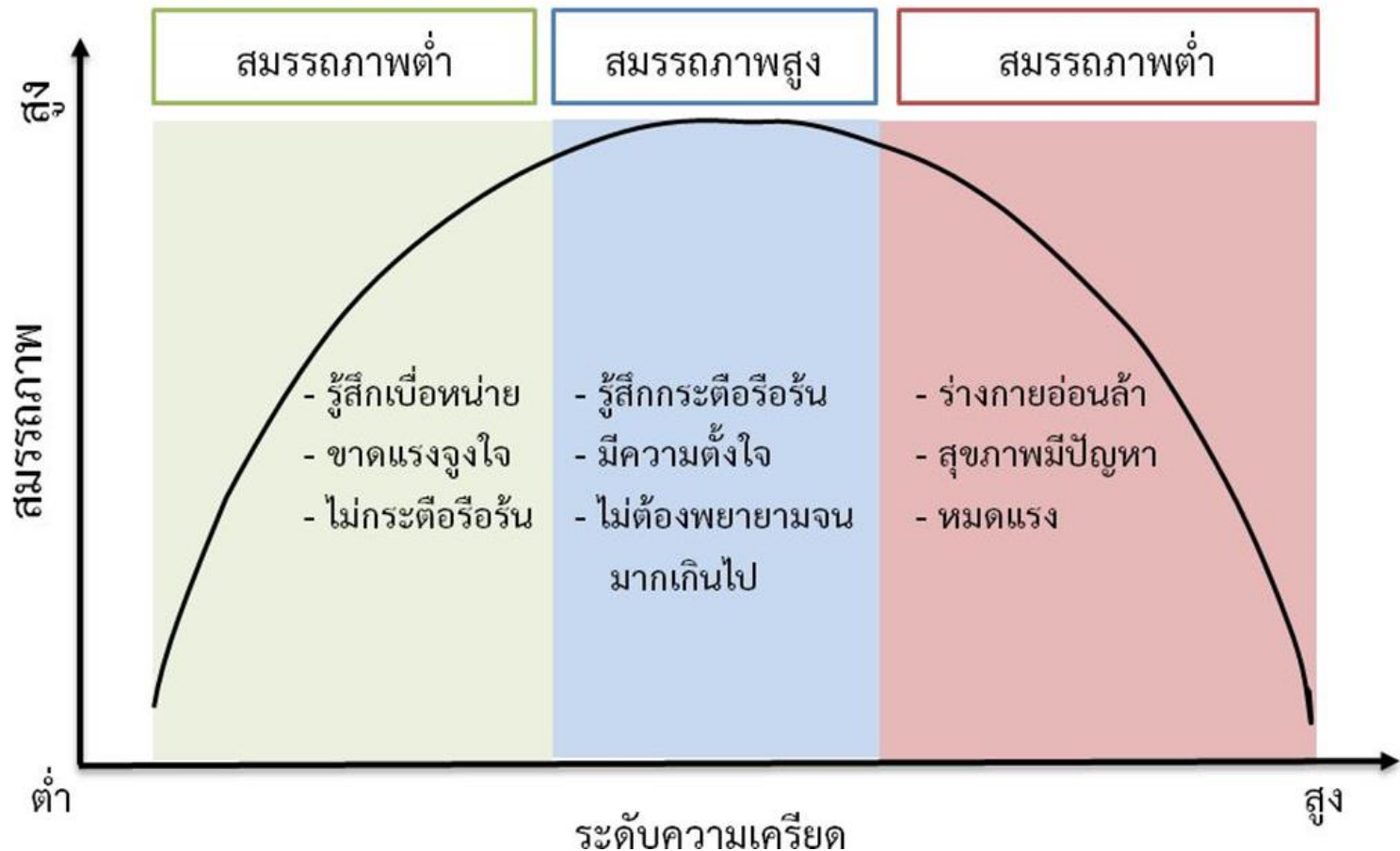
👍 1.1K   💬 75   ➦ แชร์   ≡ บันทึกลง   ⋮

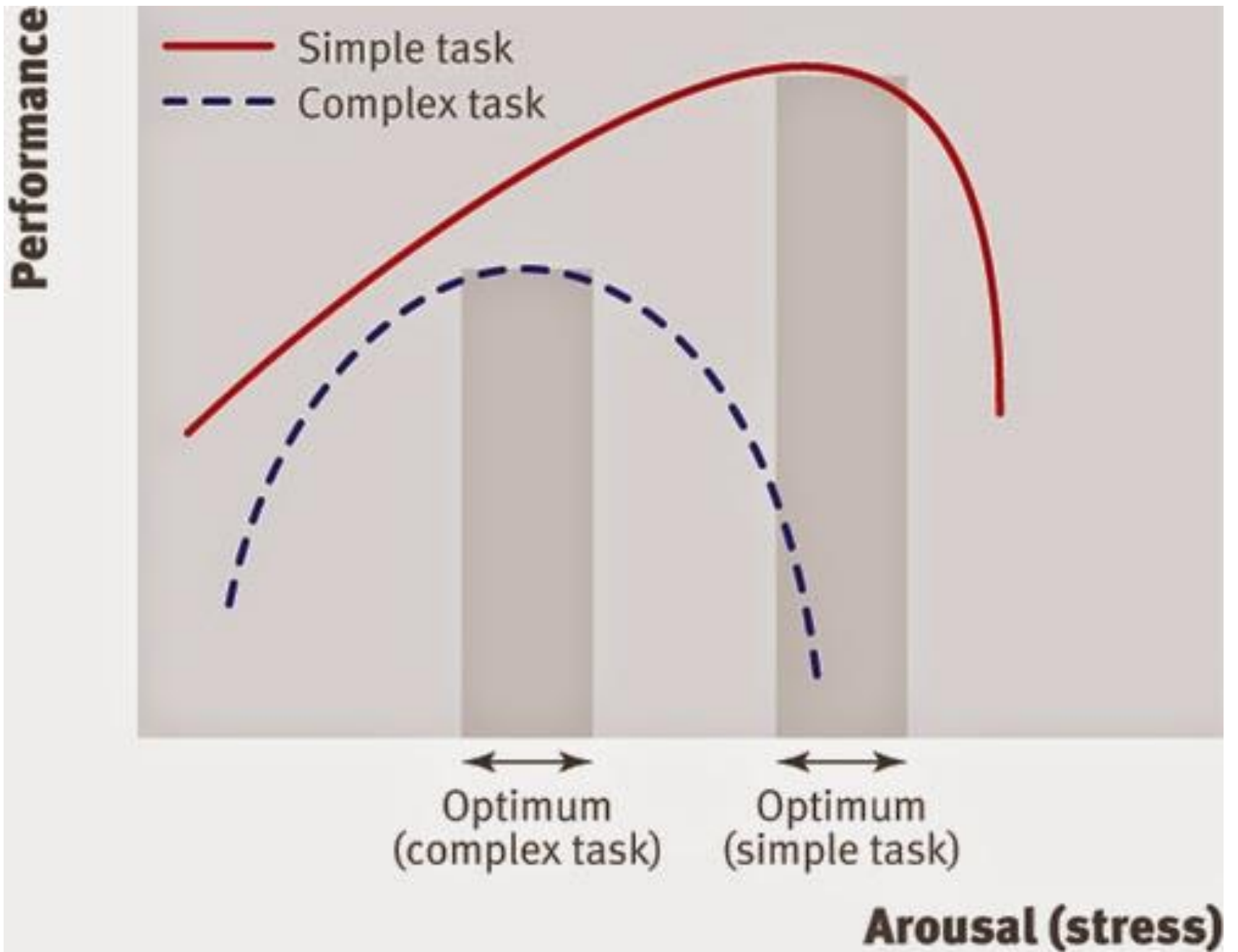
การจัดระดับความเครียดและความล้า

ระดับ	ลักษณะ
ต่ำ	ถือว่าเป็นปกติ, พบได้เป็นประจำในชีวิตประจำวันที่ยังพอทนได้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และพฤติกรรมไม่มีผลต่อการดำเนินชีวิต
กลาง	ถือว่าเป็นผิดปกติ มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม และการดำเนินชีวิต
รุนแรง	ร่างกาย จิตใจเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ป่วยเป็นโรค ตัดสินใจผิดพลาด การดำเนินชีวิตเลื่อมลง

กฎของเยอร์คีส-ด็อดสัน (Yerkes-Dodson Law) กฎของเยอร์คีสและดอดสัน ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเครียดกับประสิทธิภาพของงาน ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มของระดับความเครียดกับประสิทธิภาพของงานที่เป็นลักษณะ "ระฆังคว่ำ" ซึ่งหมายความว่า ยิ่งอยากได้ก็ไม่ว่าจะได้ นั่นคือ **แรงจูงใจในระดับปานกลางเป็นประโยชน์ต่อการบรรลุภารกิจที่ดีที่สุด**

กลไกการตอบสนองต่อความเครียดถูกควบคุมโดยระบบประสาทอัตโนมัติ (autonomic nervous system)

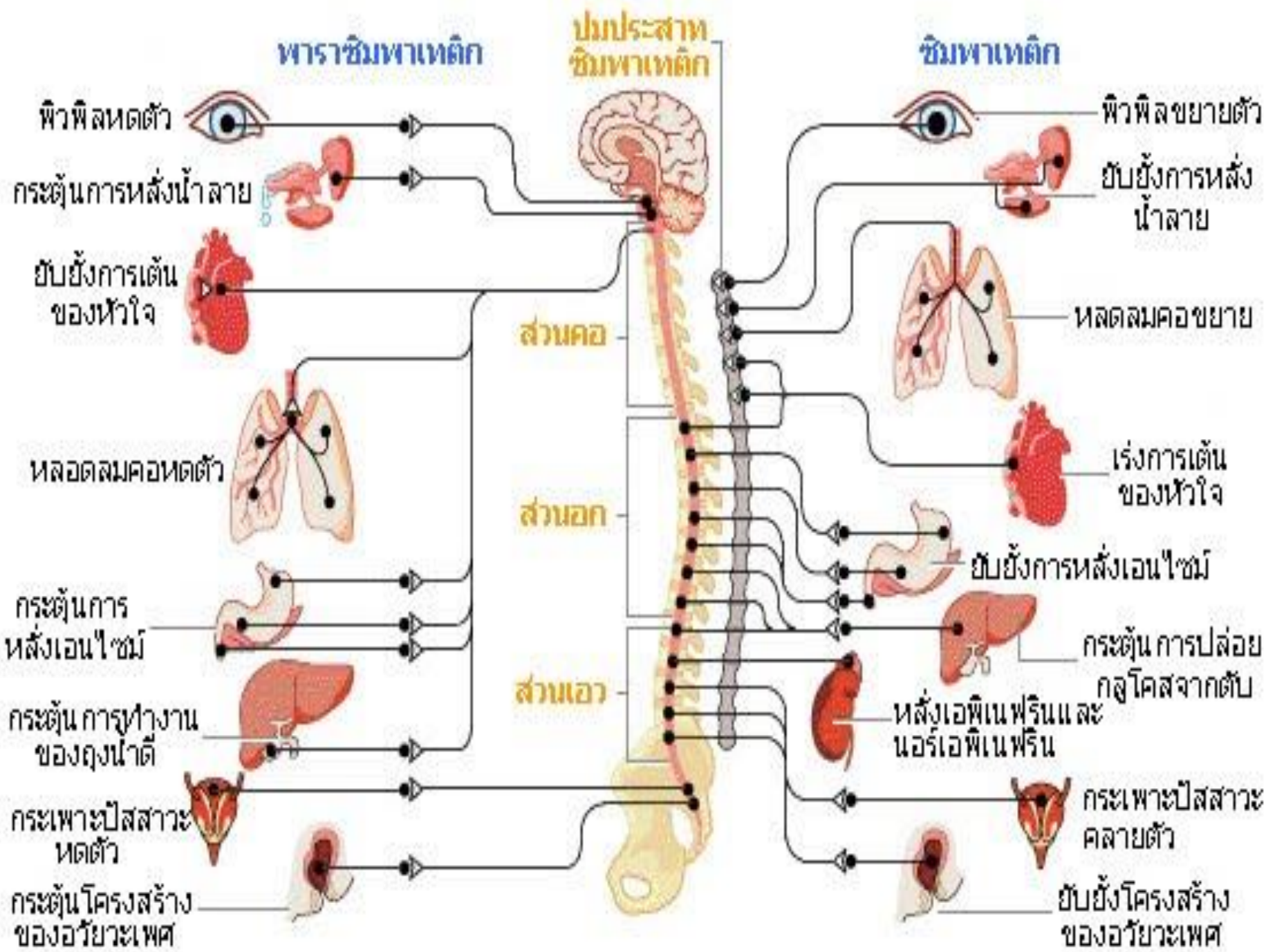
ระบบประสาทอัตโนมัติ แบ่งเป็น

1. ระบบประสาทซิมพาติก (Sympathetic Nervous System)

เป็นระบบที่ทำให้ร่างกายเตรียมพร้อมสำหรับเผชิญภาวะอันตรายหรือฉุกเฉิน หรือมีความเครียด

2. ระบบประสาทพาราซิมพาเทติก (Parasympathetic Nervous System)

เป็นระบบที่ทำหน้าที่ควบคุมการสะสมพลังงาน ควบคุมการทำงานของอวัยวะภายใน หลอดเลือด และต่อมต่างๆ ให้มีสภาพการทำงานเป็นปกติ

- ระบบประสาททั้งสองระบบนี้จะทำงานร่วมกัน เพื่อรักษาความสมดุลของร่างกายให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติ
- ตัวอย่าง เมื่อเผชิญกับภาวะฉุกเฉิน เช่น ไฟไหม้ หรือ ประสบอุบัติเหตุ ระบบประสาทซิมพาเทติกจะทำให้ร่างกายตื่นตัวเพื่อเตรียมพร้อมที่จะสู้หรือหนีจากสถานการณ์เหล่านั้น
- เมื่อร่างกายพ้นจากการเผชิญภาวะฉุกเฉินไปแล้ว การทำงานของระบบประสาทซิมพาเทติกจะสิ้นสุดลง ระบบประสาทพาราซิมพาเทติกจะช่วยทำให้ร่างกายกลับคืนสู่สภาพปกติ เช่น ชีพจรและความดันเลือดลดลง

คอร์ติซอลในน้ำลาย กับ ความเครียด

- การตอบสนองต่อความเครียดมีทั้งทางชีวภาพหรือกายภาพ และการหลั่งฮอร์โมน ซึ่งเป็นการปรับสภาพสมดุลของร่างกาย และเป็นการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมแบบใหม่
- คอร์ติซอลฮอร์โมน เป็น glucocorticoid ตัวหนึ่งที่มีผลต่อระบบต่างๆ ของร่างกายในหลายระบบ
- หน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งของ glucocorticoid คือ การสลายกรดอะมิโนและไขมันจากเซลล์เพื่อสร้างพลังงานหรือสังเคราะห์สารประกอบใหม่ขึ้นมา

คอร์ติซอลในน้ำลาย กับ ความเครียด

- การทำหน้าที่เช่นนี้จะเป็นตัวกลางที่สำคัญในการตอบสนองของร่างกายทั้งทางด้านสรีรวิทยาและด้านจิตวิทยาต่อการจัดการภาวะความเครียดจากการกระตุ้น โดย stressors ต่างๆ
- glucocorticoid ยังมีผลต่อการอักเสบของเนื้อเยื่อจากการบาดเจ็บมีผลลดการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย
- ในระบบประสาทส่วนกลางนั้น พบว่า glucocorticoid มีความสำคัญในการทำงานของสมองหลายๆ กิจกรรม

คอร์ติซอลในน้ำลาย กับ ความเครียด

- การศึกษาในปัจจุบันพบว่า glucocorticoid มีความสำคัญต่อการทำงานของสมองในส่วนของการรับรู้ (prefrontal cortisol cognitive function) โดยเฉพาะในส่วนของความทรงจำ (memory)
- นอกจากนี้ยังมีส่วนในการตอบสนองในด้านพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ในหลายๆ กิจกรรม เช่น การนอนหลับ ภาวะการแสดงออกของอารมณ์ และการรับรู้ความรู้สึกต่างๆ เป็นต้น

คอรัทีซอลในน้ำลาย กับ ความเครียด

- ❑ คอรัทีซอล ยังเป็นตัวชี้วัดในการศึกษาด้านจิตใจในมนุษย์ ซึ่งการตรวจวัดระดับของคอรัทีซอลในน้ำลาย และพลาสมาจะสามารถบ่งบอกระดับความเครียด ภาวะวิตกกังวลและภาวะซึมเศร้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คอร์ติซอลในน้ำลาย กับ ความเครียด

- ❑ ผู้ป่วยของโรคบางอย่าง เช่น โรค Cushing's disease จะมีผลทำให้ระดับคอร์ติซอล สูงขึ้นกว่าปกติ โดยพบว่าครึ่งหนึ่งของผู้ป่วยจะมีปัญหาทางด้านจิตใจและภาวะเครียดร่วมด้วย
- ❑ โรคคุชชิง (Cushing disease หรือ Cushing's disease) เป็นโรคที่เกิดจากร่างกายมีฮอร์โมน Glucocorticoid (ย่อว่า GC, จีซี) หรืออีกชื่อคือ ฮอร์โมน Cortisol ที่ปกติสร้างจากต่อมหมวกไตมากเกินไป

การวิจัยเรื่องความเครียดกับการเรียนรู้

- จากการศึกษาของ Kirschbaum and Heehammer(1994) พบว่า ภาวะความเครียดส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา ในสองส่วนคือ การกระตุ้นระบบแกนไฮโปธาลามัส (HPA) และการกระตุ้นผ่านทางระบบประสาทอัตโนมัติ (sympathetic activity)
- การกระตุ้นทำให้มีการคัดหลั่งฮอร์โมนความเครียด คือ คอร์ติซอล ฮอร์โมน (cortisol hormone) ออกมาในเลือดและน้ำลาย มากกว่าปกติ และการเปลี่ยนแปลงของระบบการทำงานของแกนไฮโปธาลามัส (HPA) ที่มีสาเหตุมาจากภาวะเครียดซึ่งจะส่งผลต่อระดับปริมาณคอร์ติซอลฮอร์โมนในน้ำลายเพิ่มสูงขึ้น

การวิจัยเรื่องความเครียดกับการเรียนรู้

- Hellhammer et al. (2009) พบว่า ระดับความเครียดมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับปริมาณคอร์ติซอลฮอร์โมนที่หลั่งออกมาทั้งในเลือดและในน้ำลาย
- นอกจากนี้ Vedhara et al., (2000) ยังพบว่า ปริมาณคอร์ติซอลที่เพิ่มขึ้นทำให้ความสามารถในการเรียนรู้จดจำ และสมาธิลดลง

<http://www.krusmart.com/stress-on-learning/>

รายงานวิจัยในวารสารด้านวิทยาศาสตร์เผยว่า

- ❑ การวัดระดับคอร์ติซอลในน้ำลายในช่วงเวลาที่แตกต่างกันในหนึ่งวันมีความแม่นยำในการเผยระดับความเครียดของพนักงานมากกว่าการใช้วิธีการเจาะเลือด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวินิจฉัยโอกาสเสี่ยงของพนักงานที่จะตกอยู่ในภาวะหมดไฟในการทำงาน(Burnout)
- ❑ ในการทดลอง นักวิทยาศาสตร์ได้เปรียบเทียบผลการตรวจน้ำลายของพนักงานที่มีความสุขดี กับผู้ป่วยที่ถูกวินิจฉัยโดยนักจิตวิทยาว่าตกอยู่ในภาวะหมดไฟในการทำงาน ซึ่งพบว่า **คนที่มีความเครียดที่เกี่ยวกับการทำงานสูงจะมีค่าคอร์ติซอลสูงในช่วงครึ่งวันและช่วงเย็น**

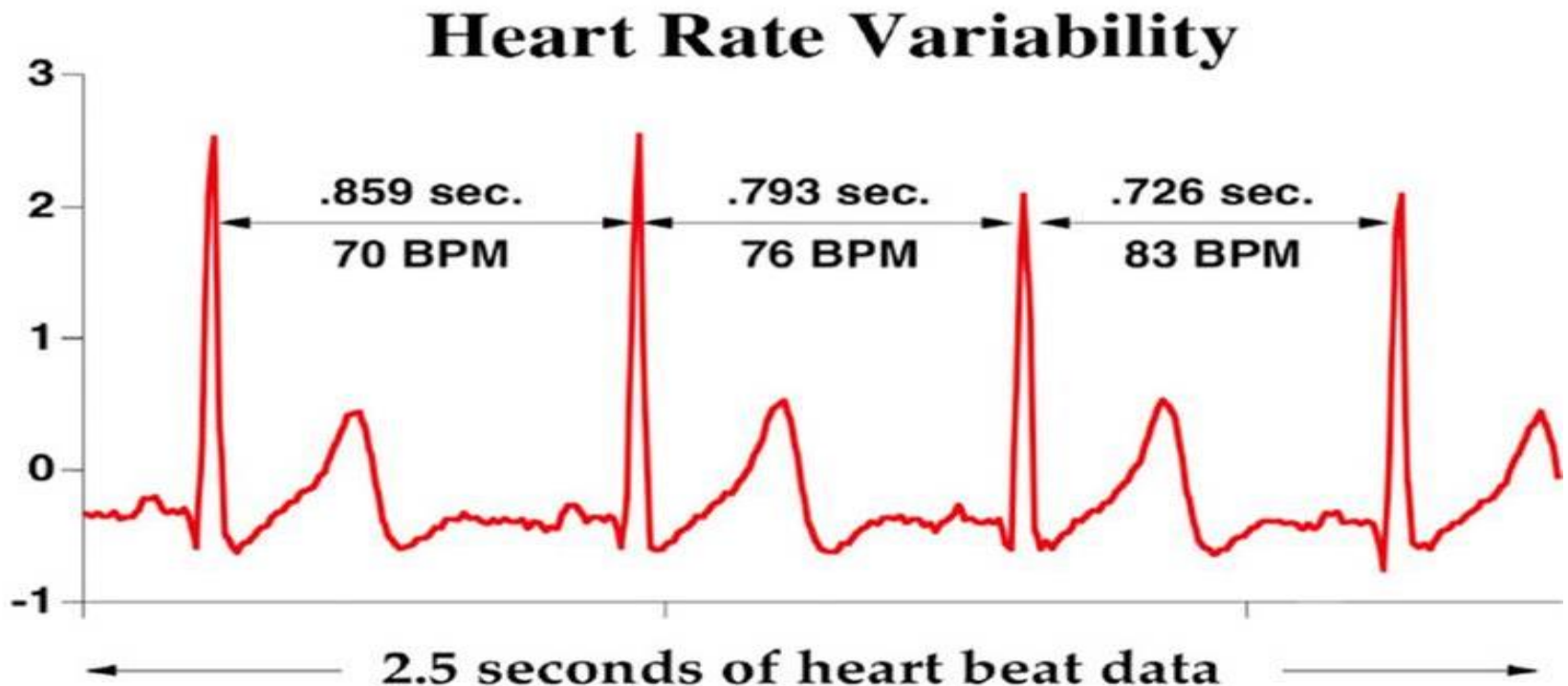
8 เทคนิคปราบฮอว์โมนความเครียด

1. ทำสมาธิ : ลดคอร์ติซอล 20%
2. ฟังเพลง : หยุดไม่ให้คอร์ติซอลเพิ่ม 66%
3. นอนแต่หัวค่ำ : ลดคอร์ติซอล 50%
4. จิบชาดำ : ลดคอร์ติซอล 47%
5. แสงอาทิตย์กับเพื่อนสุดฮา : ลดคอร์ติซอล 39%
6. นวดเพื่อนคลายเครียด : ลดคอร์ติซอล 31%
7. หันหน้าเข้าหาศาสนา : ลดคอร์ติซอล 25%
8. เคี้ยวหมากฝรั่ง : ลดคอร์ติซอล 12-16%

Heart Rate Variability : HRV คืออะไร

คือ ความแปรผันของหัวใจที่เป็นระยะเวลาระหว่างการเต้นของหัวใจในแต่ละจังหวะ หากดูจากรูปจะเห็นได้ว่าอัตราการเต้นของหัวใจแต่ละครั้งจะมีค่าเปลี่ยนไปอยู่เสมอ ซึ่งค่าที่เปลี่ยนไปหรือความแตกต่างนี้ก็คือ HRV นั่นเอง

HRV (Heart Rate Variability)

ความผันแปรของอัตราการเต้นของหัวใจ

- อัตราการเต้นของหัวใจของคนปกติทั่วไปอยู่ที่ 50-60 ครั้งต่อนาทีโดยประมาณ แต่หากหัวใจมีอัตราการเต้นสูงมากกว่า 100 ครั้งต่อนาที ในขณะที่เรารู้สึกก็ถือว่าเป็นเรื่องผิดปกติ ซึ่งอาจมีปัญหาด้านสุขภาพได้เช่น ต่อมไทรอยด์ทำงานหนักมากเกินไปหรือเป็นโรคหัวใจ เป็นต้น
- อัตราการเต้นของหัวใจ ของกลุ่มคนรักสุขภาพหรือนักกีฬา ในขณะที่พักอาจจะมีค่าอัตราการเต้นของหัวใจน้อยกว่า 60 ครั้งต่อนาที

❑ ค่า HRV อยู่ในค่าสูง จะถือว่าเป็นสิ่งดี

เพราะแสดงให้เห็นว่าระบบประสาทอัตโนมัติชนิดพาราซิมพาเทติกทำงานได้ดี เพราะระบบประสาทชนิดนี้จะทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการพักผ่อน การย่อยอาหาร และการฟื้นฟูร่างกาย

❑ ค่า HRV ต่ำ แสดงว่าระบบประสาทอัตโนมัติชนิดซิมพาเทติกถูกกระตุ้น นั่นหมายถึง ความตื่นเต้น ความเครียด สภาวะฉุนเฉียว ความอ่อนเพลีย

❑ HRV ต่ำก็จะทำให้การออกกำลังกายได้ไม่ดีเท่าที่ควร แถมยังมีโอกาสที่จะได้รับบาดเจ็บสูงหรือเรียกภาวะนี้ว่า โอเวอร์เทรนนิ่งนั่นเอง ดังนั้นถ้าหากค่า HRV ของร่างกายต่ำ วันนั้นก็ควรพักและไม่ควรออกกำลังกายที่มีความเข้มข้นสูงนั่นเอง

ปัจจัยที่มีผลต่อค่า HRV ได้แก่

1 ระบบประสาท มีผลต่อ HRV โดยตรง เพราะผลจากการทำงานของระบบประสาทอัตโนมัติ อย่างไรก็ตามพบว่าผู้ป่วยที่มีความผิดปกติของระบบประสาทและสมอง อาทิ **ผู้ป่วยพาร์กินสัน** จะพบว่ามีค่า HRV ลดลง

2 ระบบการทำงานของหัวใจและหลอดเลือด พบว่าคนที่ป่วยด้วยโรคหัวใจและหลอดเลือดมีค่า HRV ลดลง

3 การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และการสูบบุหรี่ พบว่าคนที่นิยมบริโภคหรือดื่มสุราและการสูบบุหรี่เป็นประจำจะมีผล **ทำให้ค่า HRV ลดลง**

4 ความเครียด มีผลทำให้ค่า HRV ลดลงเช่นกัน

วิธีการวัดความแปรผันของหัวใจ

(Heart Rate Variability : HRV)

การวัดความแปรผันของหัวใจ แนะนำว่า

- ❑ ให้วัดในตอนเช้าหลังตื่นนอน ก่อนดื่มชาหรือกาแฟ (เพราะมีคาเฟอีน อาจจะทำให้อัตราการเต้นของหัวใจบิดเบือนได้)

ในการวิเคราะห์ HRV สามารถทำได้โดย

1. การวิเคราะห์โดเมนเวลา (Time domain)

เป็นการวิเคราะห์ที่ดูการกระจายค่าเฉลี่ยของอัตราการเต้นของหัวใจที่ทำการเก็บข้อมูล ว่ามีความแปรปรวนอย่างไร

2. การวิเคราะห์โดเมนความถี่ (Frequency domain)

เป็นการวิเคราะห์ที่ต้องมีการแปลงสัญญาณมาเป็นสัญญาณความถี่ แล้วประเมินค่าการกระจายของความถี่โดยมีช่วงสัญญาณความถี่ที่สำคัญคือ สัญญาณความถี่ต่ำ (Low Frequency, LF) มีช่วงความถี่อยู่ระหว่าง 0.04 ถึง 0.15 เฮิรตซ์ แสดงให้เห็นถึงการทำงานของทั้ง 2 ระบบ คือ ระบบประสาทซิมพาเทติกและระบบประสาทพาราซิมพาเทติกร่วมกัน

ในการวิเคราะห์ HRV สามารถทำได้โดย

สัญญาณความถี่สูง High Frequency (HF) มีช่วงความถี่อยู่ที่ 0.15 ถึง 0.4 เฮิรตซ์แสดงให้เห็นถึงการทำงานระบบประสาทพาราซิมพาเทติก

3. การวิเคราะห์ค่าสัดส่วนค่าความถี่ต่ำ/ ความถี่สูง (LF/HF ratio)

เป็นค่าที่แสดงให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างระบบประสาทอัตโนมัติทั้ง 2 ระบบ

- หาก LF/HF ratio มีค่าสูง สะท้อนให้เห็นว่าระบบประสาทซิมพาเทติกมีความโดดเด่น
- หาก LF/HF ratio มีค่าน้อยจะสะท้อนให้เห็นว่าระบบประสาทพาราซิมพาเทติก มีความโดดเด่นกว่า (Aubert and Seps 2003)

การดูแลรักษาระบบประสาท

ควรมีการป้องกันและดูแลรักษา ดังนี้

1. ป้องกันการเกิดอุบัติเหตุที่จะมีผลกระทบต่อบริเวณศีรษะ และไขสันหลัง เพราะ อาจทำให้อัมพฤกษ์หรืออัมพาตได้ เช่น สวมหมวกนิรภัยขณะขี่รถจักรยานยนต์ คาดเข็มขัดนิรภัยขณะขับหรือเป็นผู้โดยสารรถยนต์
2. หลีกเลี่ยงการใช้สารเสพติดทุกชนิด และเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ เพราะแอลกอฮอล์เป็นสารเสพติดที่มีฤทธิ์กดประสาท เมื่อดื่มในปริมาณมากมีระยะเวลาต่อเนื่องกันจะทำให้ระบบประสาทถูกทำลาย

การดูแลรักษาระบบประสาท

3. รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย โดยเฉพาะอาหารที่มีวิตามินบี 1 สูง เช่น ข้าวกล้อง ถั่วลิสง เมล็ดทานตะวัน เป็นต้น
4. พักผ่อนให้เพียงพอ และมีการผ่อนคลายความเครียด เช่น ฟังเพลง เดิน หรือทำกิจกรรมอื่นๆ ที่รู้สึกผ่อนคลาย
5. ถนอมการใช้สายตาบ้าง เช่น ไม่ควรใช้สายตากับเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นเวลานานๆ ไม่ควรอ่านหนังสือในที่มืด
6. ออกกำลังกายเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ เลือกกิจกรรมการออกกำลังกายที่ตนเองชอบและไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสมองและไขสันหลัง โดยใช้อุปกรณ์ป้องกันอันตรายตามชนิดของกีฬาต่างๆ

การดูแลรักษาระบบประสาท

7. ตรวจสอบสายตา การได้ยิน หรือการทำงานของระบบประสาทอื่นๆ

หรือใช้การสังเกตความผิดปกติ

8. ถ้ามีความผิดปกติเกี่ยวกับระบบประสาท เช่น ปวดศีรษะมาก

อาเจียนโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือรู้สึกชาตามแขนขา ควรรีบพบ

แพทย์เพื่อรับการตรวจรักษา

วิธีการป้องกันหรือการจัดการกับความเครียด

วิธีการจัดการกับความเครียดนั้นมีหลายวิธี
สิ่งสำคัญที่สุดคือ

- ต้องรู้ตัวว่าตนเองกำลังเครียด
- พยายามทบทวนและหาสาเหตุของความเครียด
- เรียนรู้วิธีการจัดการกับความเครียด

วิธีการจัดการกับความเครียด ตามเอกสารคู่มือการส่งเสริมสุขภาพ
วัยทำงาน กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้แนะนำไว้ว่า

1. เมื่อมีความเครียด

- ให้หากิจกรรมที่ผ่อนคลายทำ
- ออกกำลังกาย
- ฟังดนตรีคลายเครียด
- พักผ่อนให้เพียงพอ
- คิดในแง่บวก
- ยอมรับการเปลี่ยนแปลง หรือหาคนปรับทุกข์

วิธีการจัดการกับความเครียด

2. ฝึกปฏิบัติผ่อนคลายความเครียดที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน

เพราะในขณะที่เกิดความเครียด กล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ของร่างกายจะหดเกร็งและจิตใจจะวุ่นวายสับสน เช่น

- การฝึกเกร็งและคลายกล้ามเนื้อ
- การฝึกการหายใจ
- การนั่งสมาธิ
- การใช้เทคนิคความเจ็บ (การหาที่สงบนั่งหรือนอนให้สบายหลับตาและทำใจให้เป็นสมาธิ)

Report

- ❑ ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มทั้งหมด 17 กลุ่ม กลุ่มละประมาณ 9-10 คน
- ❑ ให้แต่ละกลุ่มหางานวิจัยภาษาไทยหัวข้อที่เกี่ยวกับการนำความรู้เรื่องสรีรวิทยาการทำงานไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบงานหรือการจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสม มากกลุ่มละ 1 เรื่อง (ห้ามซ้ำกันในแต่ละกลุ่มทั้ง 17 กลุ่ม)

Report

□ และให้ทำการสรุปเนื้อหาของงานวิจัยนั้นๆในประเด็นต่างๆดังนี้

คือ 1. ชื่อเรื่องการศึกษา

2. ที่มาและความสำคัญของปัญหาที่นำมาศึกษา

3. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

4. สมมติฐานในการศึกษา (ถ้ามี)

5. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

6. วิธีการศึกษาวิจัย

7. สรุปผลการวิจัย

8. พร้อมแนบงานวิจัยต้นฉบับมาด้วย

โดยสรุปเนื้อหาการวิจัยไม่เกิน 4 หน้ากระดาษ A4 ส่งเป็นเล่มรายงาน และ
นำเสนอในชั่วโมงเรียน กลุ่มละ 10 นาที ภายในวันศุกร์ที่ 27 ก.ย. 2562